

mezioborová integrace výuky zaměřená na rostlinnou biochemii a fytopatologii

CZ.1.07/2.2.00/28.0171

Biotechnologie

3. Výroba lihu, lihovin a biomasy

Marek Petřivalský

Katedra biochemie PŘF UP

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Výroba kvasného lihu

Výroba biolíhu

Výroba lihovin

Výroba lihu (ethanolu)

Syntetický líh = chemická výroba (např. hydratace ethylenu)

Kvasný líh = fermentací (pro potravinářské, chemické, farmaceutické ...)

Technologie destilace = izolace a zakoncentrování ethanolu

Číňané cca 2000 let př.n.l.

Egypt – alchymisté

Evropa – cca 11.st přes Španělsko: „*agua vitae*“
velký technický rozvoj s ***érou alchymie***

Čechy: první „***vinopalna***“ za Václav IV v Kutné Hoře

* 16. st první lihovary – žito

* 18. st. – používání brambor

* 19. st. – zpracování melasy v cukrovarech

1874 - celkem **284** zemědělských lihovarů

Dnes: 4 průmyslové lihovary (Kralupy, Kolín, Chrudim, Kojetín)
a cca 40 zemědělských lihovarů

Suroviny pro výrobu lihu

A) Suroviny obsahující jednoduché sacharidy

- * **Melasa** – sacharosa (v ČR pouze řepná x třtinová)
dostatek dusíkatých látek (Asp, Glu) x nutnost **doplnění fosforu**
- * **Meziprodukty výroby cukru** – šťávy a sirupy
- * **Syrovátka** – laktosa 4-6%
- * **Ovoce** – pro líh vyjímečně (datle) x typické pro destiláty
- * jiné: palmové šťávy, sukulenty a kaktusy

B) Škrobnaté suroviny

- * **Brambory**: 18% škrobu x problémy při skladování
- * **Pšenice**: 65-71% škrobu
- * **Žito** (Tritikale)
- * **Kukuřice**: nejvýnosnější plodina, 5% podíl tuku = výhodné pro kvašení
x negativní dopady na kvalitu půdy, zvýšení eroze
- * Další: rýže, kasava, odpady ze zpracování brambor

C) Suroviny obsahující jiné polysacharidy

- * **Topinambury:** 16% inulin, D-fruktosa, levulin
- * **Ligninocelulosevý materiál:** dřevo, sláma
nutná předúprava = štěpení na zkvasitelné substráty
hydrolýza celulosy na glukosu apod.

Výroba líhu z melasy

- 1) **Příprava zápary:** naředění melasy vodou, doplnění živin
- 2) **Příprava kvasinek:** laboratorní propagace kultury
- 3) **Kvašení:** za anaerobních podmínek, pH 4-4,5, teplota do 32°C

Způsoby kvašení:

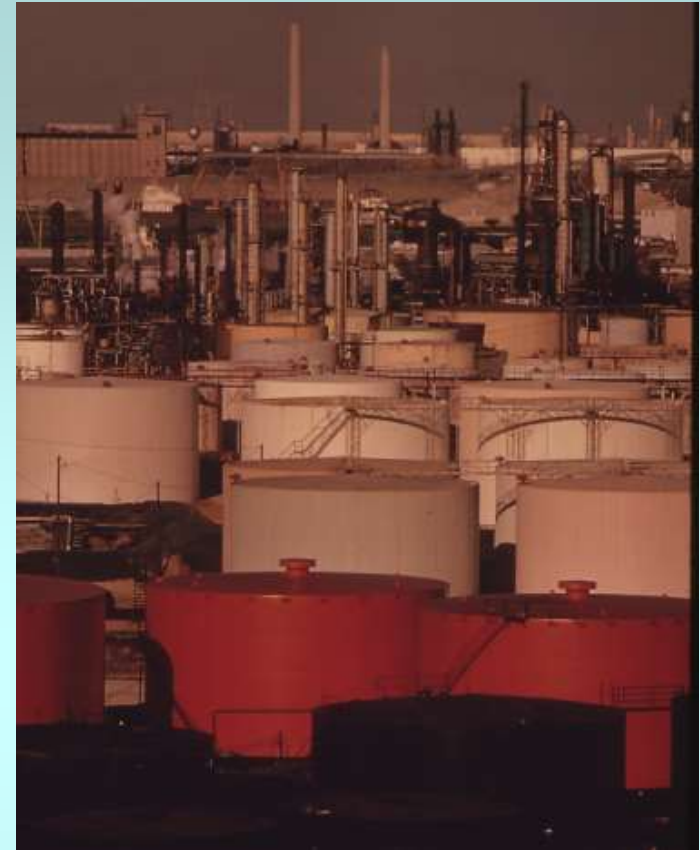
- a) **Klasický vsádkový** (batch): jednoduchý x málo účinný
  - b) **Přítokový** (fed-batch) - limitován výslednou koncentrací etanolu
  - c) **S recyklací kvasinek** – nejrozšířenější
droždářenské odstředivky
membránové mikrofiltry
  - d) **Kontinuální** – průběžné odstraňování EtOH x nebezpečí kontaminace
- 4) **Destilace, rektifikace a rafinace:** „opakovaná rovnovážná destilace“
záparová kolona – oddělení surového líhu od výpalků
rektifikační kolona – naředění líhu na cca 30%
odstranění přiboudlin, úkapu a dokapu

Co dokáží kvasinky ...

Molasses Disaster in Boston

January 15, 1919

Výroba líhu z obilí

1) Příprava zápary: *ztekucení a zcukření škrobu*

tlakový způsob = paření zrn při 120°C a 0,2-0,5 MPa

po zchlazení přidavek „ztekucujících“ enzymů - amylas

beztlakový způsob = mletí za sucha nebo mokra, bobtnání

vyhřátí na 65 nebo 90°C – temostabilní α -amylasy

„*zcukření*“ – směs enzymů (amylasy, xylanasy, glukanasy, atd.)

Novo Nordisk (Dánsko)

2) Kvašení: po ochlazení na zákvasnou teplotu

čisté lihovarské kvasinky – adaptované na škrobnaté zápary

dobu 48-72 hod při teplotě do 32°C

3) Destilace: kontinuálně pracující záparová kolona

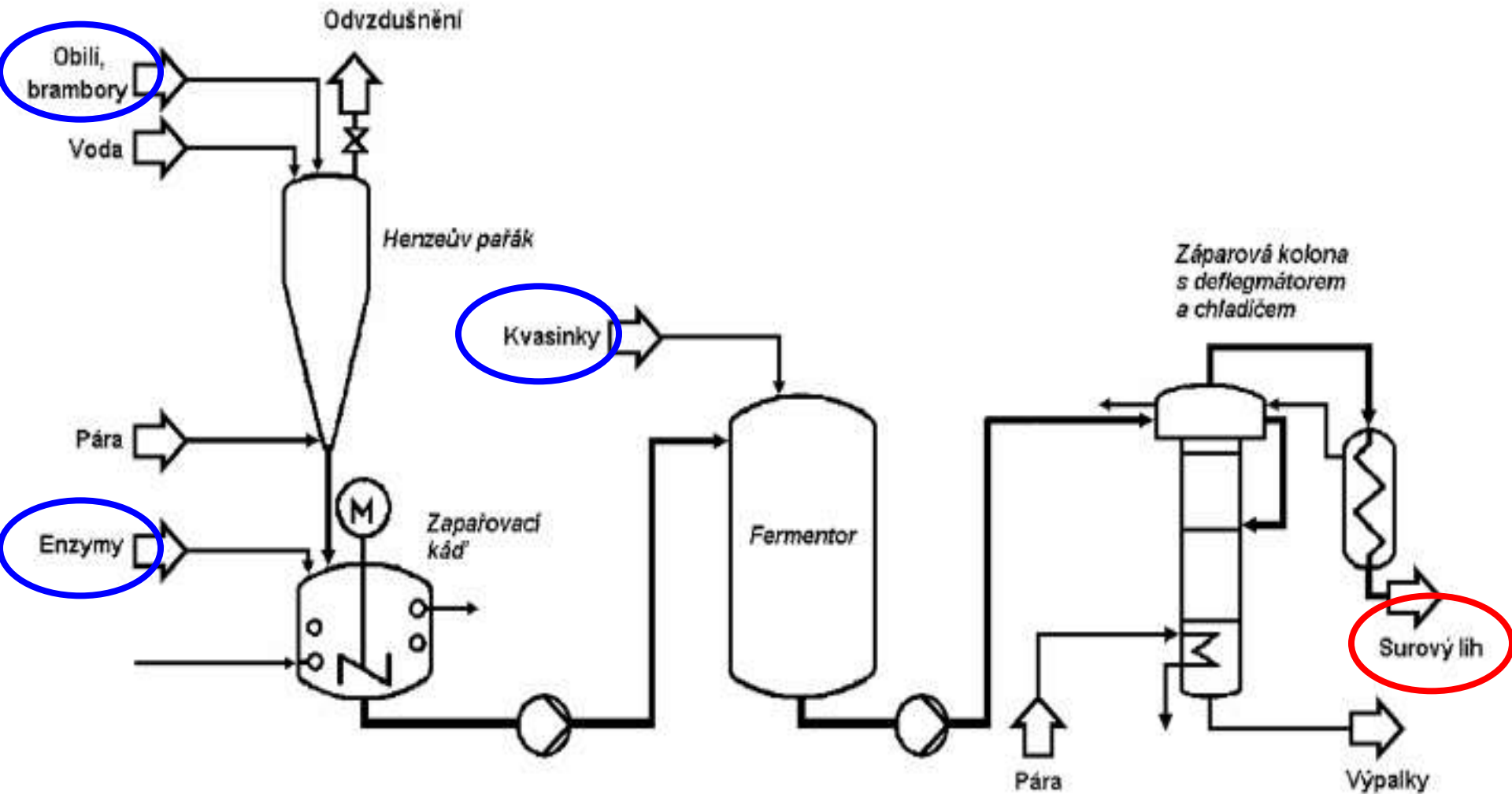
oddělení surového lihu od řídkých obilných výpalků

4) Rafinace: většinou v průmyslových lihovarech

Výroba lihu z obilí II

Schema lihovaru využívající tlakový způsob zápary

Produkty lihovaru

Příklad: **Lihovar Kojetín** („největší a nejmodernější“)

Lív kvasný rafinovaný jemný 96 %

Lív kvasný rafinovaný velejemný 96,2 %

Lív kvasný rerafinovaný obilný 96,3 %

Lív kvasný rafinovaný technický 95,7 %

Lív kvasný bezvodý 99,8 %

Lív kvasný bezvodý - medicínální "C" 99,8 %

Lív pro UV - spektrofotometrii 99,9 %

Lív zvláště denaturovaný – celkem 23 druhů

Úkapy dokapy 94 %

Úkapy dokapy zvláště denaturované

Přiboudlina

Melasové výpalky

Vedlejší produkty při výrobě lihu

Úkap a dokap – použití jako technický líc

Přiboudlina – směs C₃-C₅ alkoholů

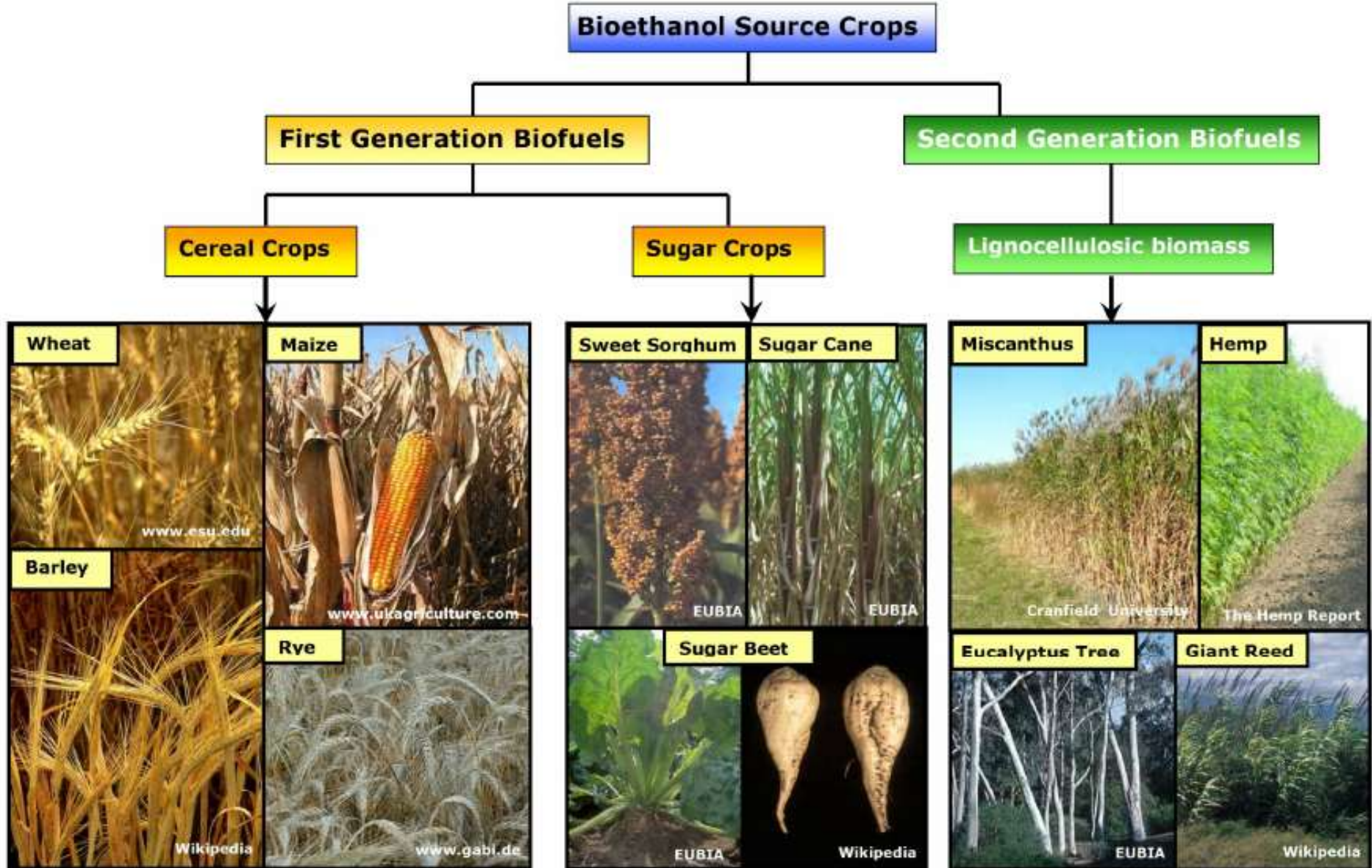
(hlavní složka 2-methyl-1-butanol)

Lihovarské výpalky = **hlavní odpad lihovaru**

na 1m³ lihu cca 10-14 m³ řídkých výpalků

- * výživné krmivo – po usušení až 30% bílkovin
- * hnojivo
- * substrát pro výrobu **bioplynu**

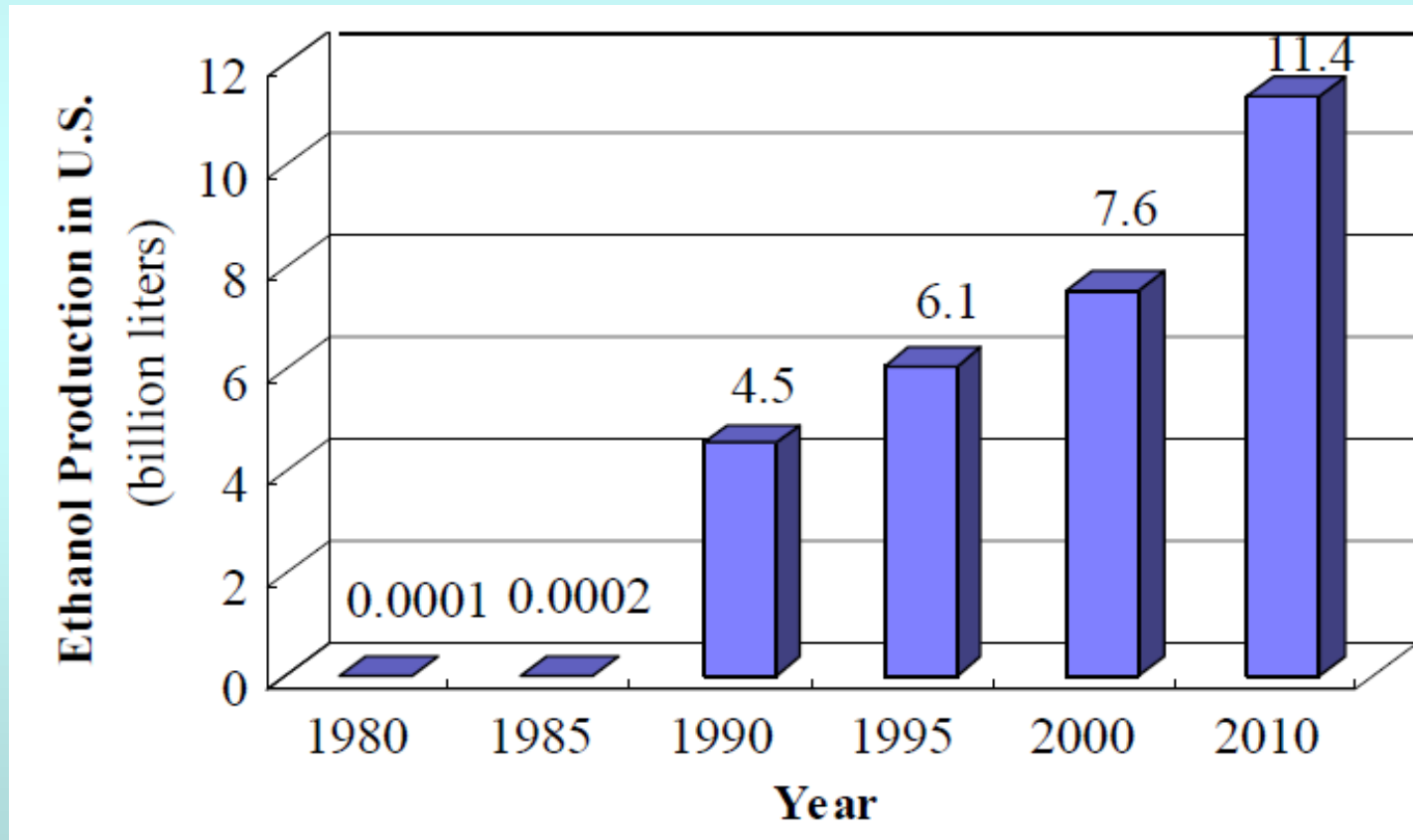
„Bioetanol“ – 1. a 2. generace

Bioetanol – 1. generace

Bioetanol

V r.2010 – USA 11,4 mld. Litrů (většinou směs E10)
- Evropa leader Abengoa (0,5 mld Litrů/rok)

Bioetanol – 1.generace

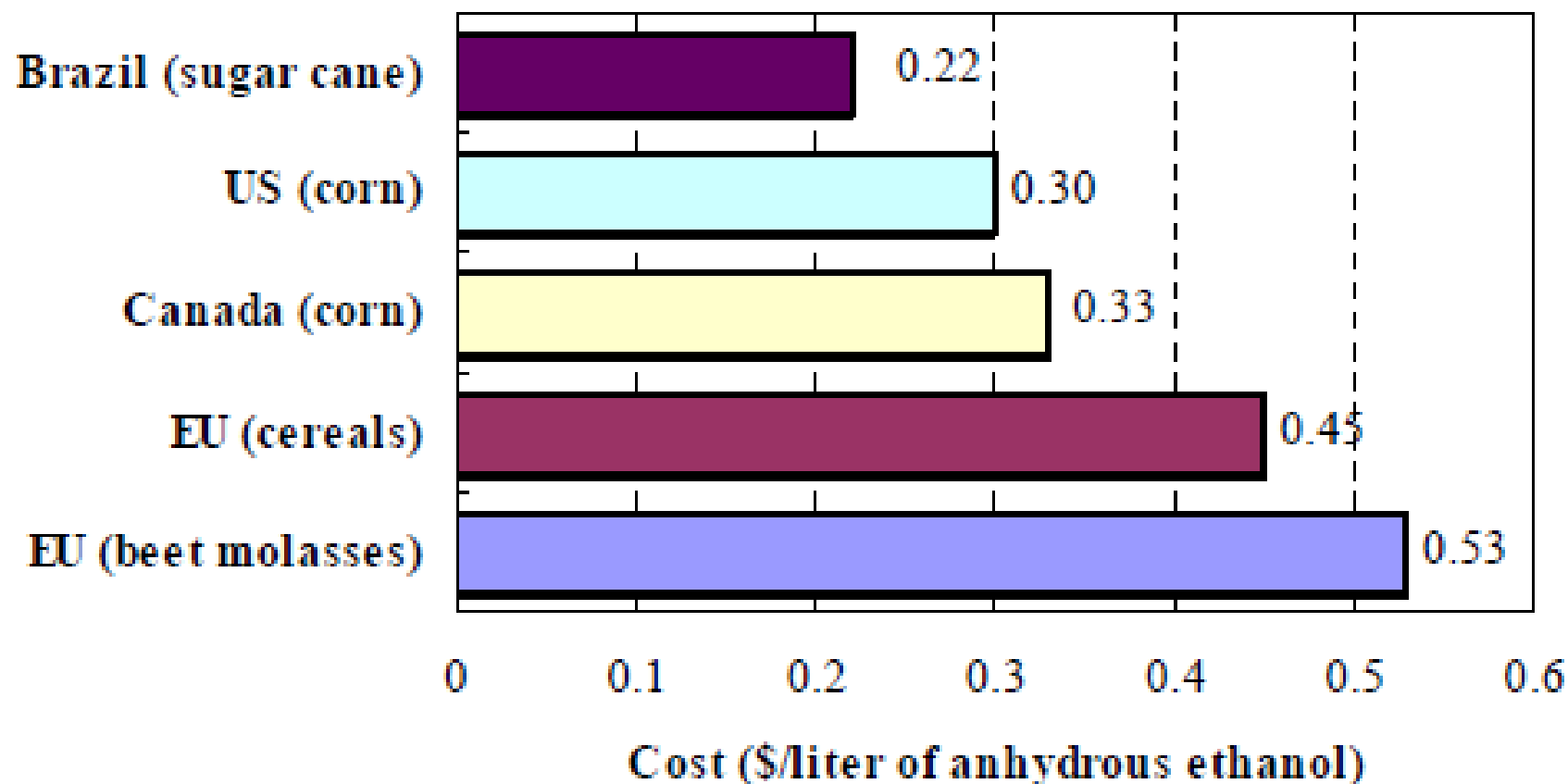
Abengoa Bioenergía (Španělsko) – roční produkce

- Bioetanol 40 mil. Litrů
- Elektřina 130000 MWh
- Spotřeba 300.000 tun obilí

Bioetanol – 1. generace

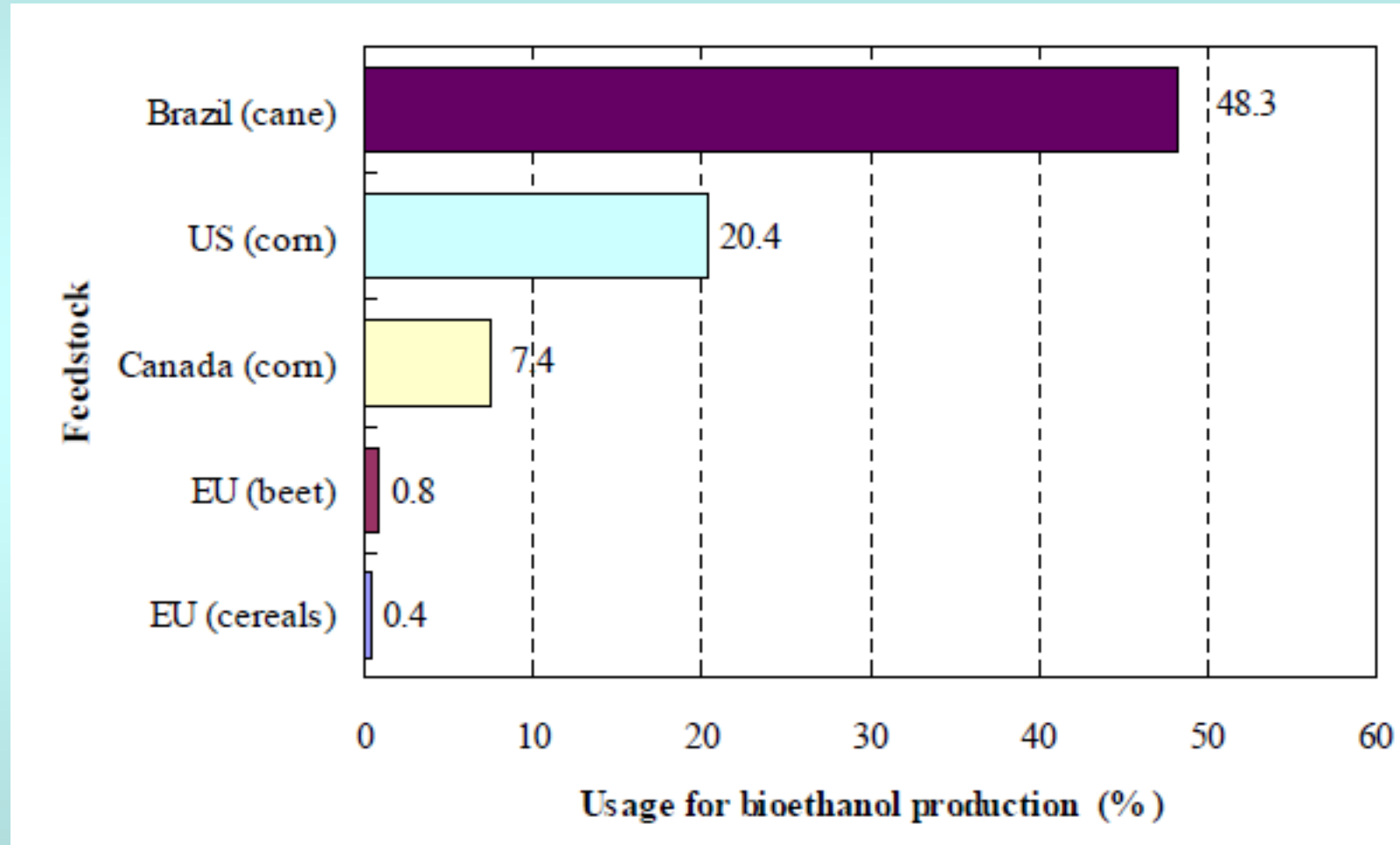
Náklady na produkci podle surovin (USD/litr bezvodého EtOH):

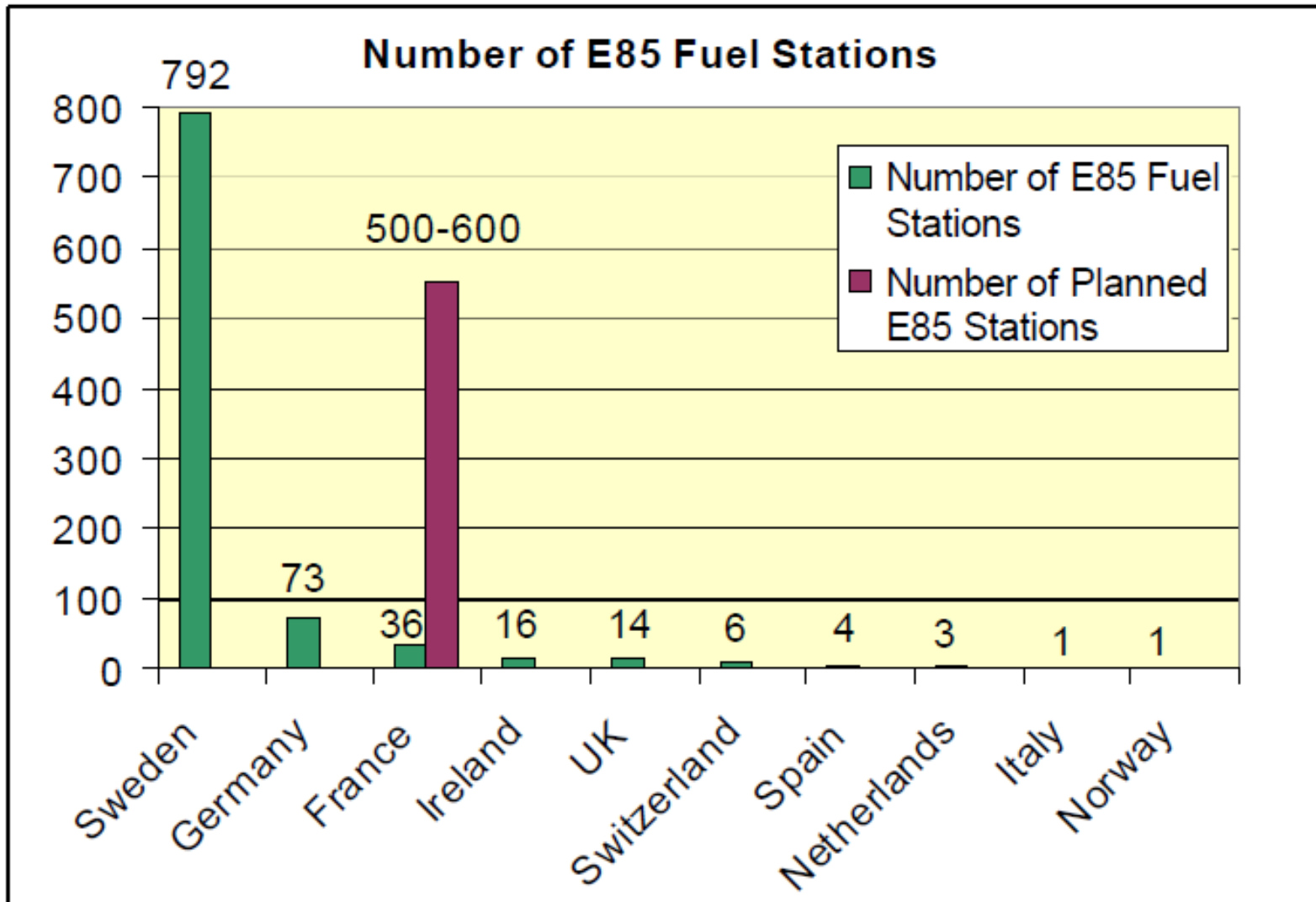
Bioetanol – 1. generace

Podíl spotřebované zemědělské produkce pro výrobu bioetanolu:

Bioetanol – 1.generace

Počet tankovacích stanic s palivem E85 v zemích EU

Rozklad celulosy – **chemická cesta** (silné kyseliny, amoniak, pára, ..)

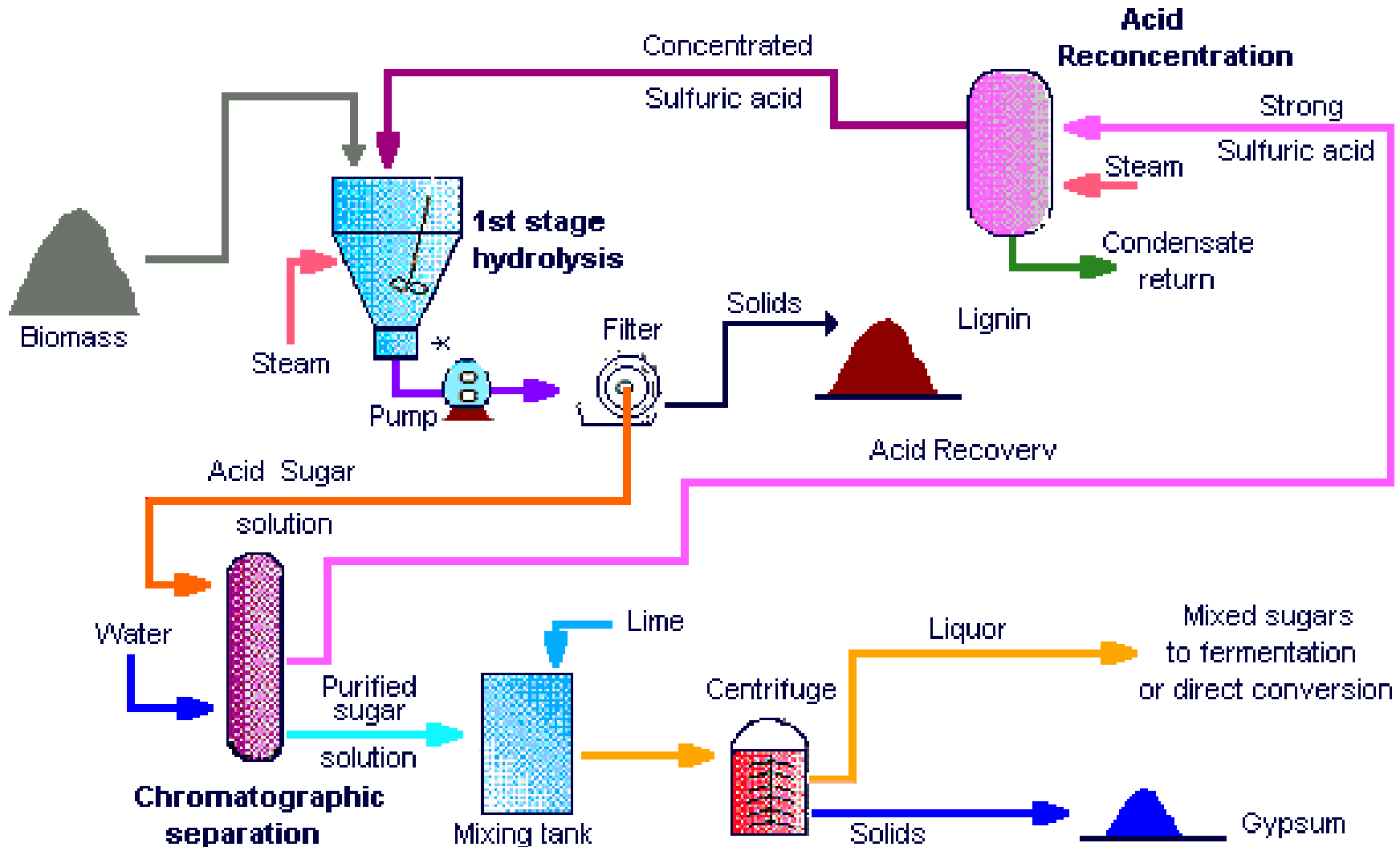
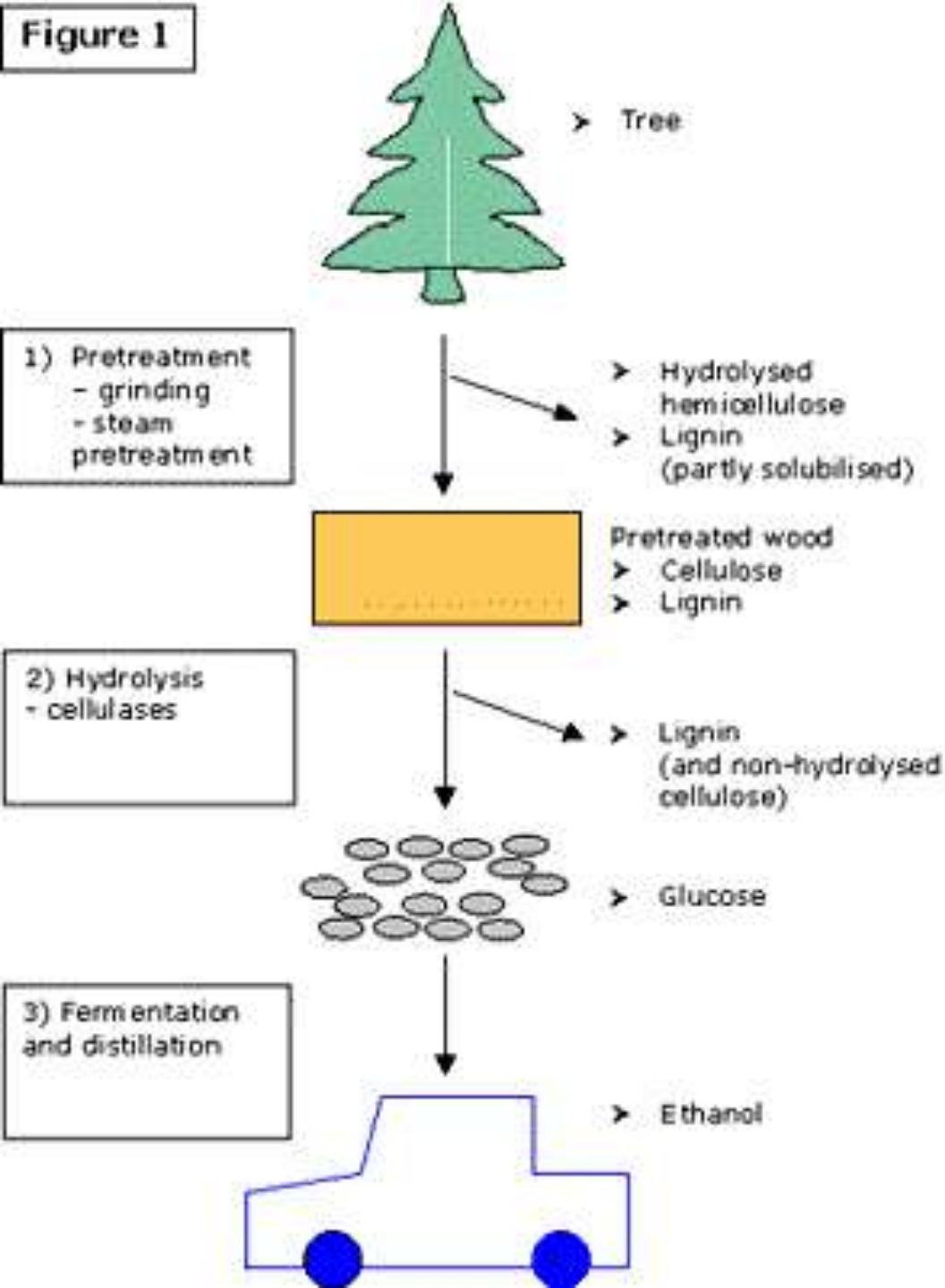

Figure 1

Bioethanol

2.generace

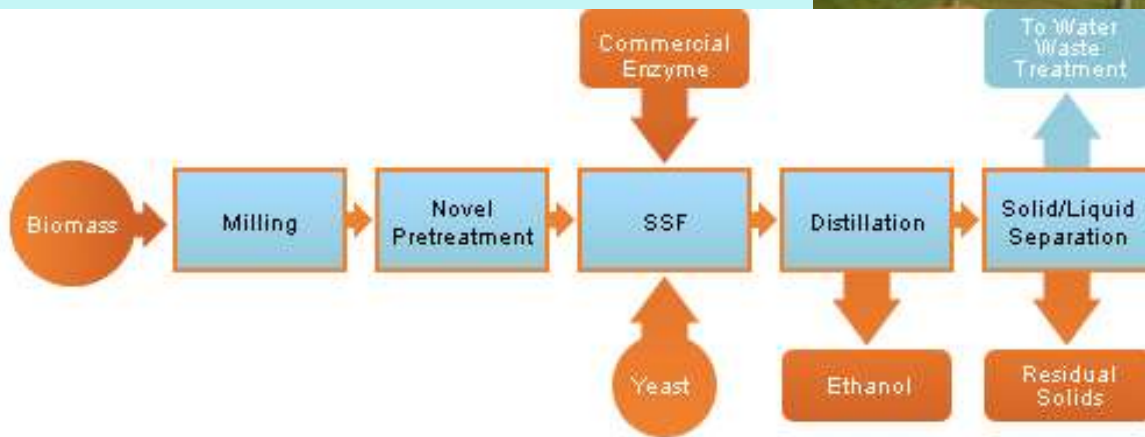
Rozklad celulosy **enzymaticky**
(celulasy, hemicelulasy, ..)

Bioetanol – 2. generace

Abengoa Bioenergía (Španělsko) – ligninocelulosový substrát (sláma)

- Bioetanol 1,3 mil. Litrů
- Spotřeba 300.000 tun obilí

[Webová stránka firmy](#)

Výroba lihovin

Lihoviny = nápoje obsahující min. 15% EtOH **kromě piva a vína**

- dominantní postavení stále whisky
- příklon k **neutrálním** lihovinám typu gin a vodka
- vzrůstající obliba lihovin s nižším obsahem EtOH („emulzní“ typy)

Lihoviny v ČR

- vedoucí postavení Fernet Stock (Citrus)

Základní kategorie lihovin:

1) Vyrobené studenou cestou = bez kvašení

- * smíchání jemného lihu s dalšími složkami – cukr, ovoce, byliny, ...

2) Vyrobené teplou cestou = kvašením a destilací

(destiláty, pálenky)

- * charakter určen **původní surovinou** pro kvašení

„Příloha č. 7 k vyhlášce č. 335/1997 Sb.

Členění konzumního lihu, lihovin a ostatních alkoholických nápojů na druhy a skupiny

Druh	Skupina
konzumní líh	
lihovina	tuzemák
	ovocný průtahový destilát - Geist
	pálenka – ovocný destilát
	borovička kvasná
	borovička průtahová
	Zlatá voda
ostatní alkoholické nápoje	
ostatní alkoholické nápoje se sníženým obsahem alkoholu	

Druhy lihovin

Druhy podle složení (obsahu cukru) a konzistence :

- **neslazené** (vodka, destiláty, aj.)
- **slazené**
- **likéry** s obsahem cukru nejméně 100 g/L
  - * Praděd, Becherovka, Griotka aj.
- **krémy** s obsahem cukru nad 250 g/L
  - * kávový krém apod.
- **krystalické likéry** obsahují část cukru (sacharosy nebo laktosy) ve formě nerozpuštěných krystalků
  - * krystalická kmínka
- **emulzní lihoviny** - krémovitě konzistence
  - * směsi žloutků, mléka, cukru a lihu (vaječný likér)
  - * přísávkem "kalící" složky na bázi modifikovaných dextrinů (řídké emulzní lihoviny)

Výroba destilátů

Příprava kvasu:

- pouze vyzrálé, zdravé a čisté ovoce
- odstranění stopek a zbytku listů
- rozmáčknutí u tužšího ovoce (peckoviny) x poškození pecek
- lisování šťávy u jádrového ovoce
- zkapalnění a zcukřování zeleného sladu u obilí (50-60°C)

Kvašení:

a) **spontánní kvašení** (ovoce) = využití přirozené mikroflóry

b) **řízené kvašení** (obilí) = inokulace čistými kulturami

dnes: uzavřené kvasné nádoby plněné do cca 4/5

„**matolinový koláč**“ = vrchní vrstva tvořená v průběhu fermentace

„**studené vedení kvasu**“ – menší riziko vzniku vedlejších produktů

Destilace – běžně dvojstupňová: cílem není pouze max. výtěžek EtOH !!

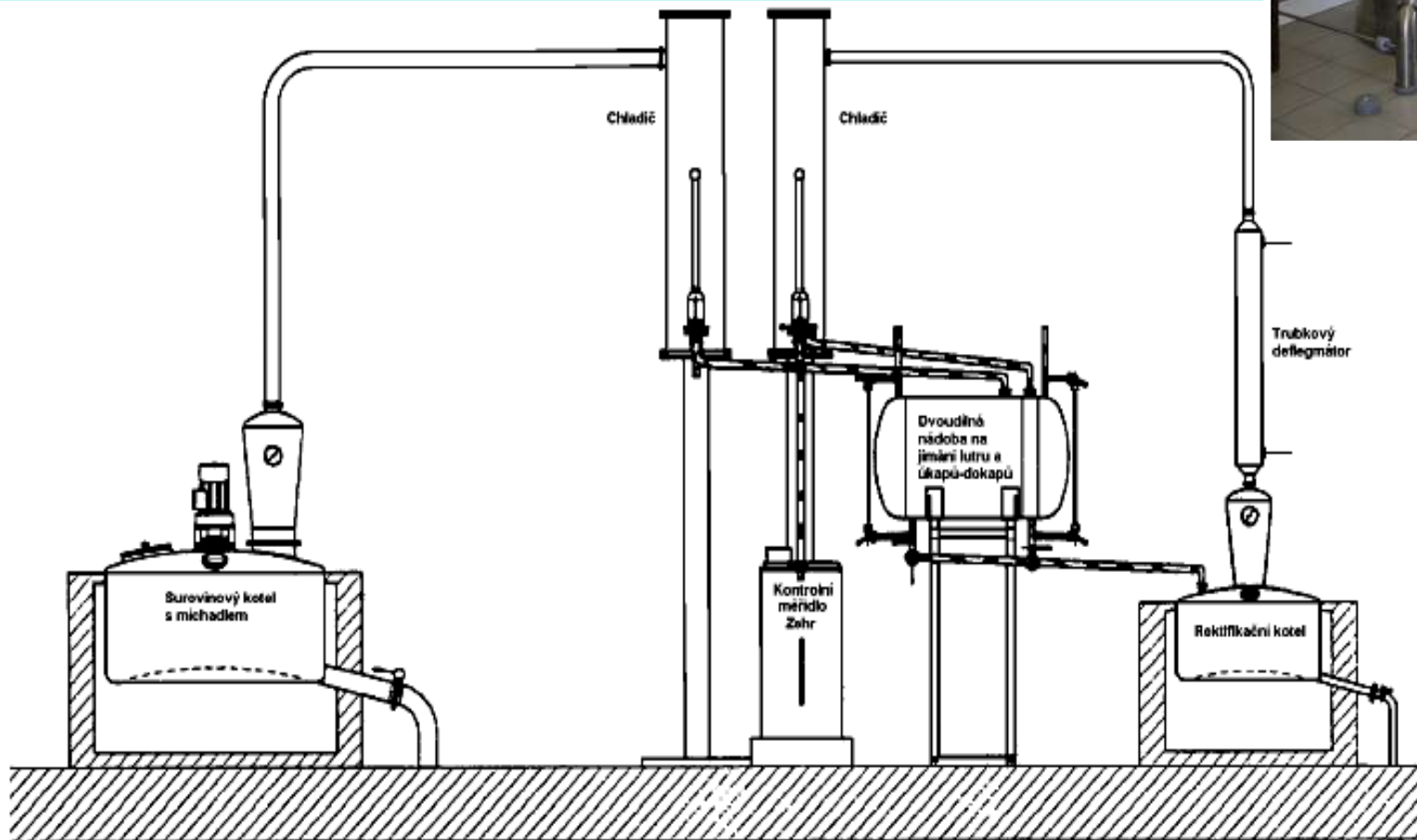
1. stupeň = vydestilování veškerého EtOH z kvasu – „**lutr**“

2. stupeň = frakční destilace (zesílení konc., sensorické vlastnosti)

„**úkap – jádro - dokap**“

Destiláty

Schema pěstitelské pálenice

SLIVOVICE

R. JELÍNEK

Original Czech Distillation

Surovina: švestky
Výroba: kvašení, trojstupňová destilace
Kategorie: bílá, zlatá, košér

WHISKY – typický nápoj anglicky-mluvícího světa

* **Skotská whisky**

- a) **Malt** (sladová): ječný slad sušený rašelinovým kouřem
dvojitá destilace na typických „pot-still“ aparátech
zrání 3 a více let v dubových sudech = **zlatá barva**
- b) **Grain** (obilná): kromě sladu použití i nesladového obilí a kukuřice

* **Irská whisky**

- 3x destilovaná, silnější kouřové aroma

„**blending**“ – míchání různých whisky pro vytvoření stálé vůně a chuti (až **desítky druhů** !!)

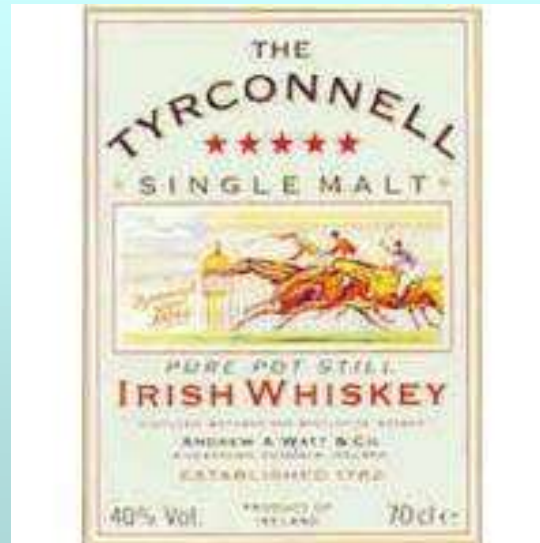
* **Americká whisky** – nemíchají se = drsnější chuť

- a) **Bourbon**: z kukuřice   Video: [výroba kukuřičné pálenky](#)
- b) Ray whiskey: ze žita

Whiskey

Blending

Gin - Genevre

Gin

Pálenka – pšenice, ječmen + koření jalovec, koriandr + tajné přísady ...
redestilace + možno mírně přisládit (nejvýše 10%)

Genevre

Pálenka – žito + pšenice + ječmen + koření jalovec, anýz, kmín, koriandr,
Trojstupňová destilace

Vinný destilát Cognac / Brandy

Surovina: mladé víno (3 týdny – 8%)

Výroba: dvojitá destilace – na 70% konc.
odpařování v pórovitých sudech
na cca 40%

„*la part des anges*“

Kategorie: ***, VS - min. 2 roky v sudech-

VSOP – min. 4 roky v sudech

X.O. - min. 6 (10) let

„Napoléon“ – mezi VSOP a XO

Rum

„Komu smrdí rum, tomu smrdí práce!“

- Surovina:** melasa z cukrová třtiny
- Výroba:** kvašení, jednostupňová destilace, filtrace akt. uhlí
- Kategorie:** *významné národní odlišnosti*
Šp – bílé rumy, Ang – tmavé rumy
Fr – rumy z čisté třtinové šťávy
bílý, tmavý (zralý, aňejo)
dozrávání v koňakových sudech

12090 Harvesting Sugar Cane - Recogiendo Caña, Cuba.

TEQUILA (mezcal)

„Hecho en Mexico“

Surovina: agave (Weberova modrá pro tequila)
– kvašený nápoj „*pulque*“
vysoký obsah fruktózy

Výroba: vaření, kvašení, dvojitá destilace

Kategorie: **blanco, reposado, añejo** (sudy po whisky z Kentucky)
x „*zlatý*“ – nejhorší kvalita

Video: [výroba tequila](#)

VODKA

- Surovina:** velejemný obilný nebo bramborový líh
- Výroba:** filtrace na aktivním (dřevěném) uhlí, ředění vodou
neutrální čistá chuť x ochucené vodky
- Kategorie:** vodka

Příště:

Výroba biomasy

Mikrobiální biotechnologie

Fermentační technologie a kvasný průmysl

Lat. *fervere* = vřít

Mikroorganismy:

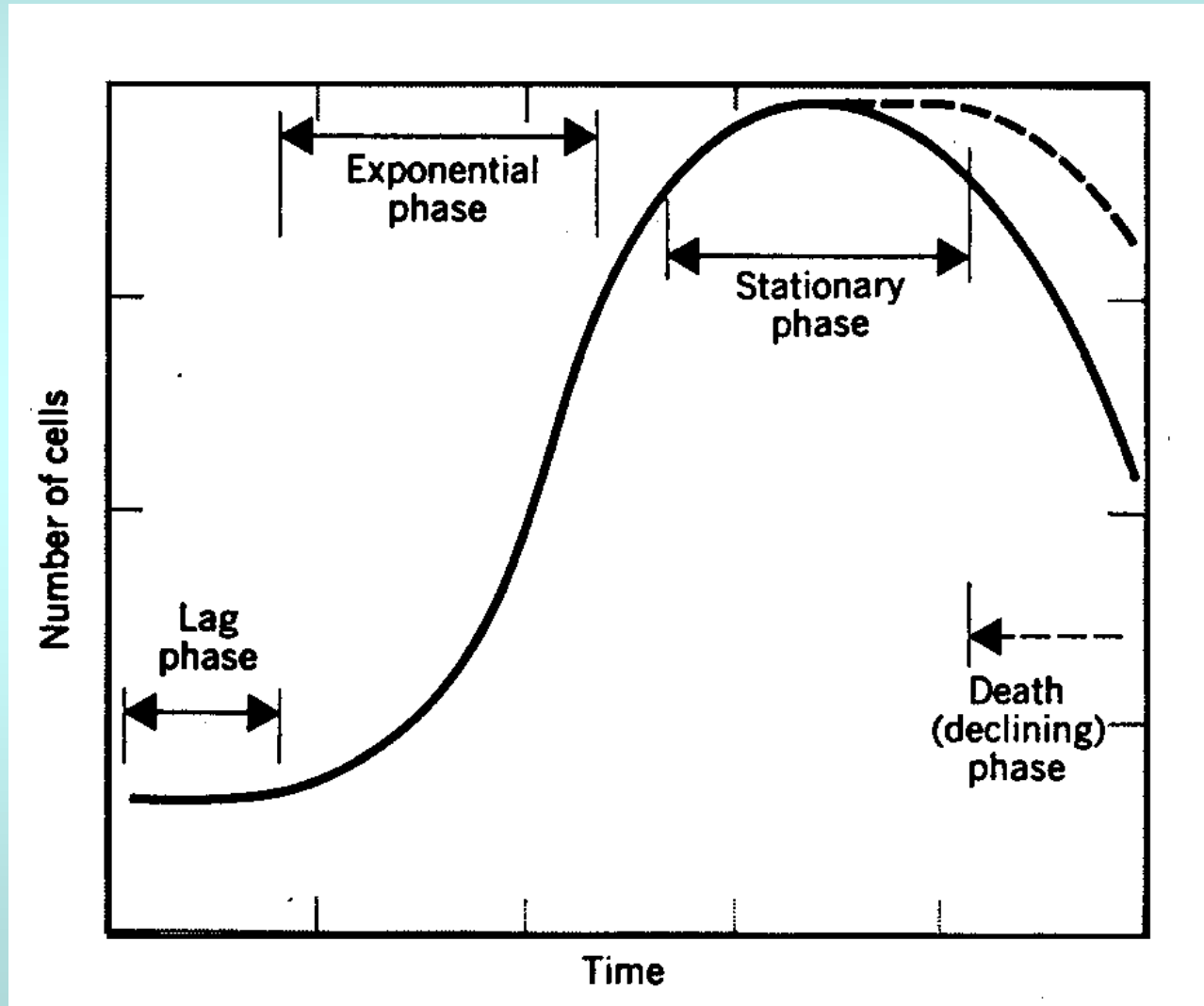
- široké spektrum živných substrátů
- široké spektrum metabolických produktů

Typické fáze růstu mikrobiální kultury:

- * **lag fáze**
- * **log fáze** (exponenciální)
- * zpomalovací fáze (hromadění biomasy a toxických produktů)
- * **stacionární fáze**
- * odumírání buněk

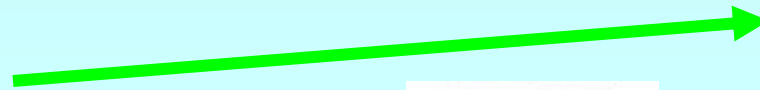
Typické fáze růstu mikrobiální kultury:

Fermentační technologie

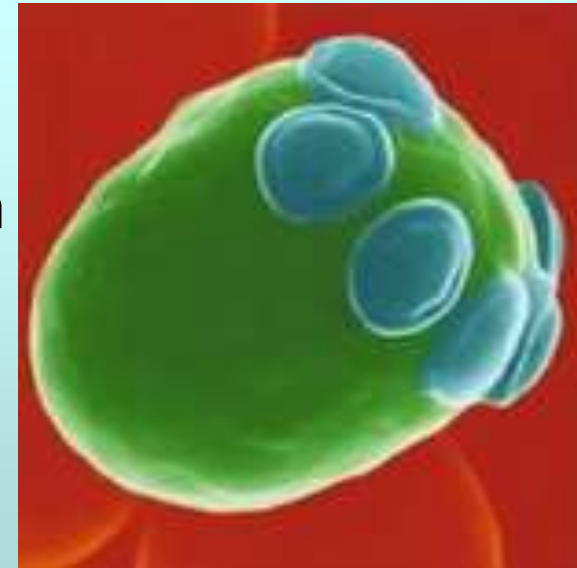
Typy mikrobiální produkce:

- biomasa
- mikrobiální metabolity
- mikrobiální enzymy
- transformace přidaných substrátů
- rekombinantní peptidy a proteiny

BIOMASA

- 18.století k pečení je používáno pивní droždí
- 1825 droždář pan Tebbenhof vyrábí lisované droždí
- 1863 zavedení **čisté kultury**, odstředivky a filtrů
- cca 1900 Průmyslová produkce pekařského droždí
- 1915 nahrazení živného prostředí
na bázi cereálií **melasou**
- 1914-18 droždí jako potravinová náhražka
- 1960- droždí jako krmivo (ICI Pruteen)

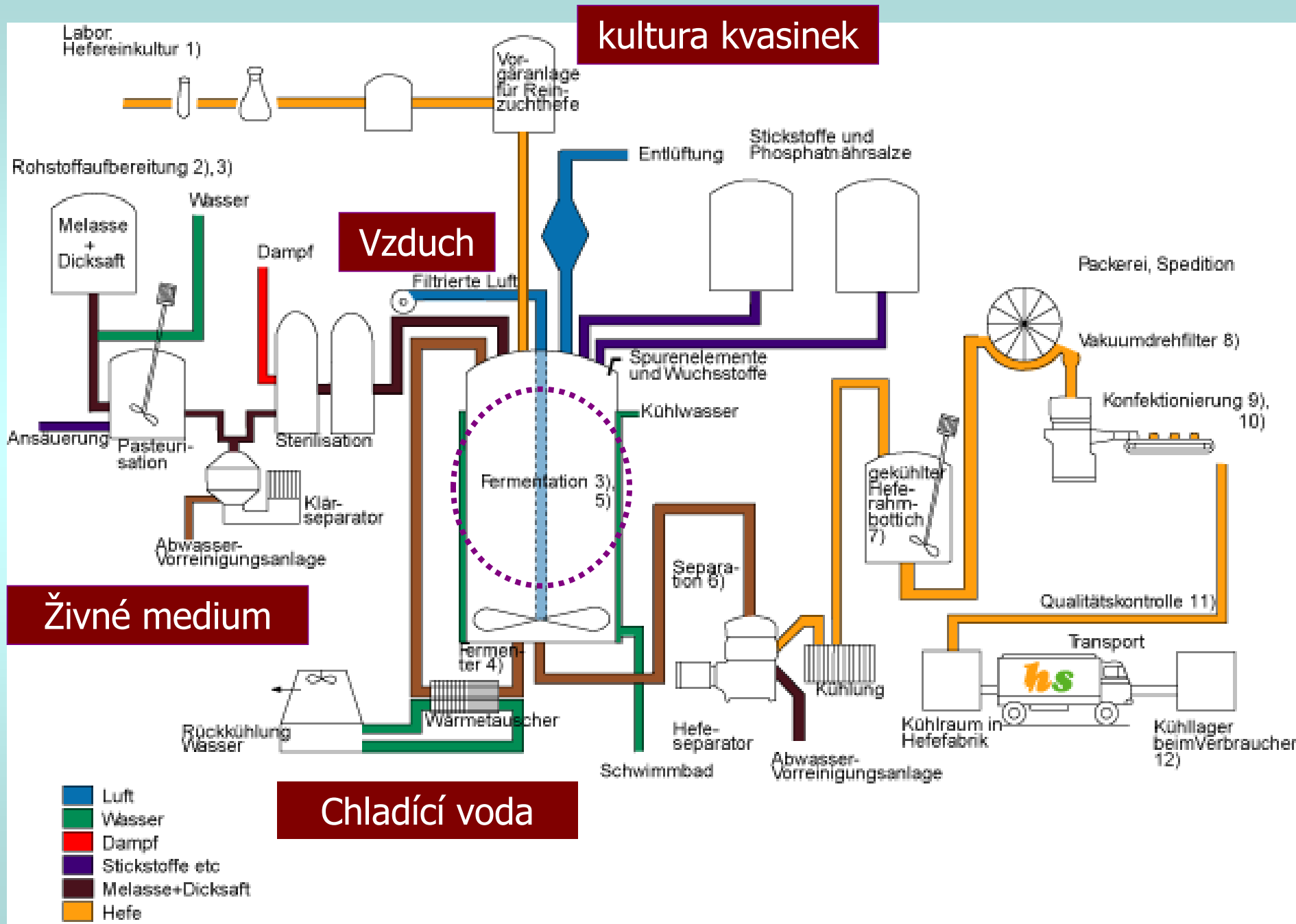
SUROVINY PRO VÝROBU DROŽDÍ

Pro pekařské droždí: výlučně **řepná melasa**

(další použití: líh, zemědělství, kys. citronová)

- * sušina 75-80%
- * sacharóza (zpravidla 48-50% hm.)
- * invertní cukr (0,2-2% hm., u "špatných" melas až 2%)
- * rafinóza (0,5-2%)
- * obsah dusíku 1,2-1,6% hm
betainový dusík 40-60% - není kvasinkami využit
- * popeloviny 8-10%

Řepná melasa má mít alkalickou reakci.

Čistá kultura
kvasinek

Fermentory

Pohled do
fermentoru

Separace kvasinek
od media

Usazováky

Rotační
zahušťovák

Quorn®

- biomasa plísně *Fusarium venenatum*
- obchodní označení „**mykoprotein**“
- **náhražka masa** (vláknitá textura proteinu)
- **nutná purifikace** pro odstranění DNA a RNA
- Marlow Foods – www.quorn.com

trendy:

- * kvasničné suspenze
- * kvasničné extrakty
- * potravinové doplňky
- * krmiva pro domácí zvířata
- * kvasnice pro domácí výrobu

- obsahuje 40-60% bílkovin
- vysoký obsah vitaminů, hlavně komplexu B a aminokyselin
  - * vitaminy skupiny B (B1, B2, B6)
především pivovarské kvasinky.
  - * provitamin D (ergosterol)
  - * provitamin A – u rodů *Rhodotorula* a *Rhodospiridium*
- nižší obsahem sirných aminokyselin

Nedostatky:

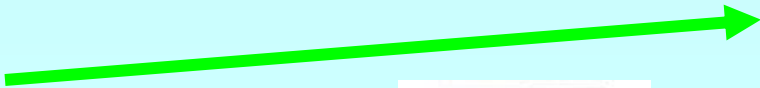

- nestrávitelnost buněčných stěn
- vysoký obsah nukleových kyselin (8-10% sušiny)
max. denní dávka 2g pro člověka = 20g sušiny biomasy

Pří sada do krmných směsí:

- * obsahují antioxidantní látky
- * zabraňují tuhnutí lipidových složek krmiv

Fermentační technologie

Typy mikrobiální produkce:

- biomasa
- mikrobiální metabolity
- mikrobiální enzymy
- transformace přidaných substrátů
- rekombinantní produkty

METABOLITY

“tropofáze”

- část log fáze s produkcí tzv. **primárních** metabolitů

“idiofáze”

- produkce tzv. **sekundárních** metabolitů
- z intermediátů nebo koncových produktů primárního
- probíhá souběžně s pokračující produkcí primárních
- taxonomicky specifické
  - vláknité houby a bakterie,
  - sporulující bakterie x enterobakterie

METABOLITY

Primární:

etanol, organické kyseliny, aminokyseliny, polysacharidy

Sekundární:

antibiotika, hormony, růstové faktory, ...

Vliv primárních metabolitů na nástup sekundárního metabolismu:

indukce: Trp (alkaloidy), Met (cyklosporiny)

represe: glukóza (benzylpenicilin), fosfát (tetracyklin)

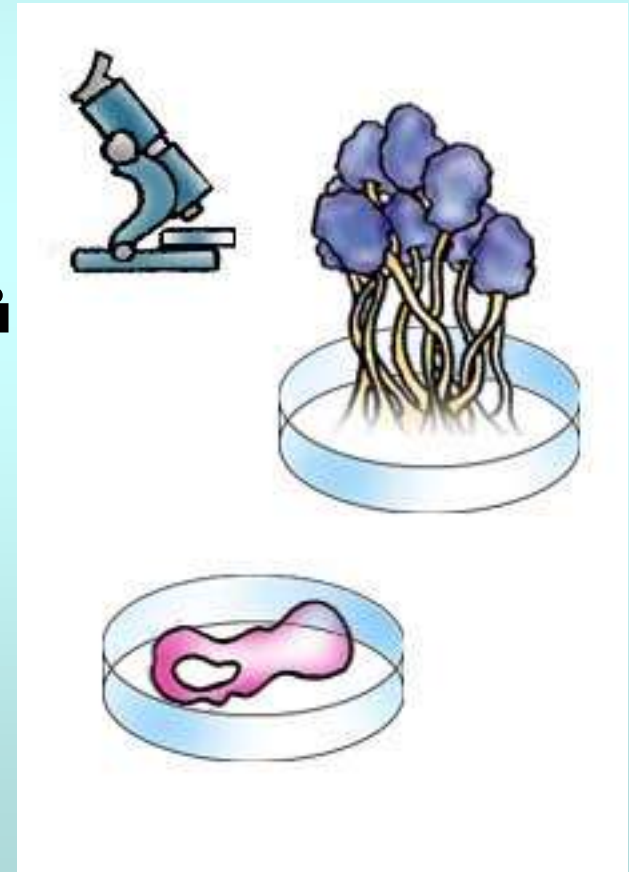
ENZYMY

- většina produkována jako primární metabolity v log fázi
x amylasy *Bacillus stearothermophilus* –
v idofázi jako sekundární metabolity

a) Mikrobiální enzymy:

potravinářství (nápoje)
klinické aplikace
prací prášky

b) Produkce rostlinných a živočišných enzymů

BIOKONVERZE

- * klasický proces – **přeměna etanolu na ocet**
- * **přeměna odpadních látek** (celulóza)
- * **mikrobiální syntézy**
= **chirální katalyzátory**, vysoká regio- a stereospecifita
oxidace, dehydrogenace, hydroxylace,
dekarboxylace, deaminace, isomerizace, ...

Trendy:

- * **imobilizace** mikrobiálních buněk
- * **imobilizace** enzymových systémů

REKOMBINANTNÍ PRODUKTY

- * produkce **heterologních proteinů**
(většinou *S. cerevisiae*, *E.coli*, *A.niger*)
- * důležitá kontrola exprese genu, sekrece produktu, zamezení degradace

Příklady:

Interferon

Insulin

factor VII a IX

hovězí somatostatin

chymosin, ...

Genetická úprava fermentačních mikroorganismů

* za normálních podmínek produkce
komerčně důležitých metabolitů v nízkých koncentracích:

- 1) klasické vylepšení příslušného kmenu **mutacemi a výběrem**
- 2) **rekombinantní technologie**

MUTACE

- * Zvýšení pravděpodobnosti mutace:
  - UV, radiace
  - chemikálie (nitrosoguanidine, kofein, HNO₂)
- * Někteří z přeživších mutantů mohou produkovat více metabolitu
- * Přístup snazší pro primární metabolity

Nutno potlačit kontrolu primárního metabolismu:

zpětná kontrola = inhibice enzymové aktivity, represe syntézy enzymu

REKOMBINACE

A) Technika fúze protoplastů:

- buněčná a jaderná fúze
  - výsledný protoplast regeneruje buněčnou stěnu
- příkl.** 2 kmeny *Brevibacterium flavum*
s vysokou produkcí Lys a s vysokým příjmem glukosy

B) In vitro rekombinace DNA :

- * neúspěšnější při syntéze cizích proteinů
- * zvýšení kopií genu kritické dráhy nebo operonu
- * konstrukce vhodných vektorů pro přenos genů
- * excisní vektory citlivé na zvýšenou teplotu

V sekundárním metabolismu:

největší pokroky v klonování genů schopnosti na vlastní antibiotikum

Prístě:

Mlékárénské biotechnologie

